

A Morgue utcai kettős gyilkosság

„Hogy mit énekeltek a szirének, és milyen nevet vett föl
Akhilleusz, mikor elrejtőzött a nők között, fogas kérdés,
de nem megoldhatatlan.”

Sir Thomas Browne

Azok a szellemi tulajdonságok, amelyeket elemzőnek szoktak nevezni, önmagukban véve nehezen elemezhetők. Igazában csak hatásukban tudjuk értékelni őket. Többek közt azzal is tisztában vagyunk, hogy akikben megvan ez a képesség, ha az rendkívüli, nagy örömet lelik benne. Ahogy az erős ember is szereti kifejtetni testi képességeit, és élvezni a testmozgást, amikor izmait gyakorolja, úgy lelkesíti az „elemző” lelket a megfejtés lelki feladata. A leghétköznapibb időtöltésben is örömet leli, ha az működésbe hozza e képességét. Szereti a rejtvényeket, a szójátékot, a titkosírást – és megoldásai olyan sziporkázók és ötletesek, hogy az egyszerű ember szinte természetfeletti csodát lát bennük. Az elért eredmények, amelyekhez szigorú módszeresség és következtetés útján jutott, a valóságban pusztán az intuíció szülötteinek látszanak.

Az ilyen megfejtőkészséget valószínűleg élénkítik a matematikai tanulmányok, különösen a magasabb matematika, amelyet helytelenül és pusztán regresszív műveletei miatt neveztek el *par excellence* „analízis”-nek, holott a számolás önmagában véve még nem elemzés. Például a sakkjátékos műveli az egyiket, anélkül hogy

a másikra ügyelne! Éppen ez az oka annak, hogy a sakkjátéknak az észre gyakorolt hatását nagyrészt tévesen ítélik meg.

De most nem írok értekezést, hanem csak egyszerűen bevezetést egy javarészt véletlen megfigyelésen alapuló furcsa történethez, éppen ezért felhasználom az alkalmat, és kijelentem, hogy a következő elme legjobb képességét sokkal inkább próbára teszi és hasznosabb munkára serkenti a színtelennek tetsző dámajáték, mint a sakkjáték mesterkélt léhasága. Az utóbbiban a különböző alakú és értékű figurák eltérő és bizarr mozgásukkal bonyodalmat okoznak, s ezt sokan (gyakori tévedés) a mélységgel tévesztik össze. A sakk feszült figyelmet követel. Ha ez a figyelem csak egy pillanatra is ellankad vagy a játékos valamit elnéz, az már hátránnyal vagy éppen vereséggel jár. A lehetséges lépések nemcsak sokfélék, hanem bonyodalmasak is, ezért az efféle elnézés valószínűsége megsokszorozódik – és tíz eset közül kilencben a kitartóbb figyelmű játékos győzi le a tehetségesebbet. A dáma figurái egyformák, mozgási lehetőségeik azonosak, a játék nem olyan változatos, kevesebb az elnézés eshetősége, nincs is akkora szükség figyelemre, s a sikert az élesebb, a tehetségesebb elme vívja ki. Hogy példával is éljünk, tegyük fel, hogy a dámajátékban négy dáma kivételével minden figuránk elveszett. Ugyanígy áll ellenfelünk is. Elnézéstől, figyelmetlenségtől tartani nem kell – világos tehát, hogy a győzelmet csak valamilyen kutató munka döntheti el; az elme valamilyen rendkívüli erőfeszítésének eredménye. A rendes és megszokott lépéseket megkerülve az analitikus elme behatol ellenfelének gondolatvilágába, azonosul vele – és megtörténik az a gyakori eset, hogy felvillanásszerűen megtalálja az egyetlen

lehetőséget (sokszor milyen hihetetlenül egyszerű!), amellyel ellenfelét megtéveszti vagy téves lépésre szorítja.

Egy kártyajáték, a whist már régtől híres arról, hogy mennyire kifejleszti a számítóképességet – és sok ragyogó eszű emberről jegyezte fel a fáma, hogy boldog szenvedéllyel hódolt és hódol a whist látszólag megmagyarázhatatlan élvezetének, míg a sakkot léhának tartja és kerüli. De kétségkívül nincs is más játék, amely annyira próbára teszi a játékos elemzőképességét. A földkerekség legjobb sakkozója alig valamivel jobb a kiváló sakkozónál – de aki a whistben kiváló, az bizonyára kitűnik minden vállalkozásban, és sikert is ér el mindenütt, ahol csak ész ütközik ésszel. Kiváló! – ha ezt mondom, azt értem rajta, aki a tökéletesség biztonsága mellett tisztában van a játék minden fogásával, amellyel megengedett előnyökre csak szert tehet. Oly sokféle s oly bonyolult ilyen fogás van, s ezek gyakran a gondolkozás olyan zugaiban húzódnak meg, hogy a köznapi értelem talán fel sem éri őket. Feszülten figyelni annyi, mint tisztán és pontosan emlékezni! Eddig a pontig a figyelmes sakkjátékos a whistben is derekasan megállja a helyét, különösen, ha Hoyle szabályai szerint játszik, amelyek (mert a játék gépies módját adják meg) mindenki számára megfelelők és érthetők. Ezek alapján azokat a whistezőket, akiknek meglehetősen emlékezőtehetségük van és „a könyv” szerint játszanak, általában tökéletes játékosnak tartják. De van, ami túllépi a közismert és betanulható szabályokat, és itt mutatkozik meg, hogy ki a legény a gáton, ki az igazi analitikus játékos! Hallgat, gyűjti a megfigyeléseket, következtet. Meglehet, hogy ezt teszi ellenfele is. S a szerzett tudás terjedelmének különbsége nem annyira a következtetés

helyes voltában, mint inkább a megfigyelés minőségében rejlik. Azt kell tudni, hogy *mit* figyeljen meg az ember. Játékosunk nem állít maga elé korlátot, s bár a játék a cél, nem hagy figyelmen kívül egyetlen következtetést sem, amely a játékon kívülről származik. Megfigyeli a partnere arcát, és gondosan összehasonlítja ellenfelei arcjátékával. Mérlegeli, hogyan tartják kézben a kártyát, hogy számolgatja pillantásuk az adukat és a nagy lapokat. Amint a játék kibontakozik, megjegyzi az arcok valamennyi rezdülését, és tőkét kovácsol a nyugalom, meglepetés, győzelem vagy bosszúság kifejezéseiből. Abból, hogy az ellenfél mint visz haza egy ütést, megítéli, hogy üt-e még. A cselből kihívott lapot felismeri arról, milyen arckifejezéssel csapták az asztalra. Közönyös vagy elejtett szó; egy véletlenül elhullajtott vagy megfordított kártya s az azt kísérő aggodalmaskodó vagy gondtalan pillantás; az aduk számolgatása, elrendezése; habozás, kapzsi mozdulat, nyugtalanság – látszólag „intuitív” érzékelése számára mind-mind a való helyzetről árulkodik. Az első két-három hívás után tisztában van vele, ki mit tart a kezében, s olyan halálos biztonsággal hívja ki lapjait, mintha a többiek mind kiterített lappal játszanának.

Az elemzőkészséget ne tévesszük össze a találékony-sággal, mert míg az analitikus elme szükségképpen találékony, sok találékony ember gyakran képtelen az elemzésre. A konstruktív vagy kombinálókészség – amelyben a találékony-ság rendszerint megnyilatkozik, de amelynek a frenológusok szerint (azt hiszem, hogy ez a megállapításuk téves) az agyban, mint minden ősi képességnek, külön központja van – igen gyakran félkegyelműséggel határos embereken ütközik ki, amint ez a lelki jelenségekkel foglalkozó íróknak már gyakran fel is tűnt. A találékony-ság és az analitikai képesség közt nagyobb a különbség, mint

a köznapi értelemben vett képzelet és a voltaképpeni képzelőerő között, pedig jellegzetes tulajdonságaiban milyen hasonló a kettő! Annyi tény, és ezt megállapíthatjuk, hogy a találekony embernek mindig van fantáziája és a valódi képzelőerő mindig analitikus.

Ennek a rövid fejtegetésnek szolgáljon mintegy magyarázatául az alábbi történet.

Az 18.. év tavaszát és nyarának egy részét Párizsban töltöttem. Ott megismerkedtem Monsieur C. Auguste Dupinnel. Igen kiváló, sőt nagy hírű család gyermeke volt ez a fiatalember, de különböző sorscsapások olyan nyomorúságba döntötték, hogy feladta a harcot, visszavonult a társadalmi élettől, és meg sem kísérelte elveszett vagyionát visszaszerezni. Hitelezői jóvoltából maradt egy kis pénzecskéje hajdani örökségéből, és ennek szűkös kamatából a legaprólékosabb beosztással éldegélt. Lemondott minden felesleges kiadásról – csak egyetlen fényűzést engedett meg magának. Rajongott a könyvekért, és ezt a szenvedélyét Párizsban könnyen kielégíthette.

A Montmartre utca egy homályos könyvesboltjában ismerkedtünk meg. A véletlen, hogy mindketten ugyanazt a ritka és fontos művet kerestük, közeli kapcsolatot teremtett közöttünk. Újra meg újra találkoztunk. Nagyon érdekelt családja rövid története, amelyet a franciákra, ha önmagukról beszélhetnek, oly jellemző nyíltsággal mesélt el nekem. Elámultam, hogy mit és mennyit olvasott – de különösképpen képzelőerejének vad láza és élénk frissessége hatott rám. Minthogy akkoriban konkrét céllal tartózkodtam Párizsban, úgy véltem, hogy az ilyen ember társasága számomra felbecsülhetetlen kincsset jelent. Ezt nem is titkoltam előtte. A vége az lett, hogy arra az időre, amelyet Párizsban szándékoztam eltölteni, összeköltöztünk, és mert anyagiak dolgában valamivel

jobban álltam, mint ő, beleegyezett, hogy én béreljek és rendezek be egy lakást, amely megfelel mindkettőnk furcsán mélabús kedélyének. Találtam is egy kopottas, fura házikót, amely régóta lakatlan volt bizonyos babonás hírverés következtében, amelyet mi nem firtattunk. A roskatag lak a Faubourg St. Germain egy félreeső, elhagyott részén állott.

Ha a világ tudta volna, milyen életet folytatunk az elhagyott házban, bizonyosan azt mondja rólunk, hogy örültek vagyunk – ha éppen ártalmatlan örültek is. Magányunk tökéletes volt. Látogatót nem engedtünk be. Remeteségünk helyét még ismerőseim előtt is gondosan eltitkoltam. Dupin pedig már esztendőök óta nem ismert senkit, és őt sem ismerte senki Párizsban. Csak magunknak éltünk.

Barátomnak volt még egy bogara (mi másnak is nevezhetném?): magáért az éjszakáért szerelmes volt az éjszakába; és mint a többi különtségét, a legnagyobb lelki nyugalommal, minden meggondolás nélkül követtem ezt a fantasztikus szeszélyét is. Az éjsötét istenség nem részesíthetett kegyeiben egész nap, de mi magunk köré varázsoltuk jelenlétét. A hajnal első sugarainál már bezártuk ódon házunk nehéz ablaktábláit: meggyújtottunk egypár erősen illatosított viaszgyertyát, melyekből kísérteties, halvány fény áradt. Így álomba ringattuk lelkünket – olvastunk, írtunk, társalogtunk, amíg csak az estharang szava nem figyelmeztetett, hogy leszállt a valódi éj. Kart karba öltve rögtön az utcára siettünk, tovább folytattuk nappal megkezdett vitáinkat, vagy pedig minden cél és értelem nélkül kóboroltunk késő éjszakáig, hogy a népes város vad fény- és árnyékzuhatagában megtaláljuk azt a végtelen szellemi izgalmat, amelyet csak a nyugodt megfigyelés kelthet.

Így kóborolva önkéntelenül is hányszor kellett tudomásul vennem és megcsodálnom – bár ismerve gazdag szellemét, nem volt számomra váratlan – Dupin ritka elemzőtehetségét! Ő maga sem tagadta, milyen örömet szerez neki ez a játék, és milyen nagy kedvét leli, ha nem is éppen kitergetésében, de gyakorlásában. Halk, visszafojtott nevetéssel dicsekedett, hogy a legtöbb ember úgy tűnik fel neki, mintha ablakot hordana a mellén – és ezt az állítását meglepő és közvetlen tényekkel nemegyszer rajtam bizonyította be. Viselkedése ilyenkor hűvös és teljesen személytelen volt, szeme üres, máskor oly árnyalt tenor hangja fülsértően magas, és ezt csak állításainak meggyőző tisztasága és szabatossága enyhítette. Ha ebben a hangulatában láttam, el-elgondolkoztam a „kettéhasadt lélek” régi elméletén, és azzal szórakoztam, hogy Dupint két embernek képzeltem el: egy alkotónak és egy elemzőnek.

De mindazok után, amiket itt elmondtam, nehogy azt higgyék, hogy holmi rejtélyt akarok boncolgatni vagy regényes történetet akarok írni. Amit francia barátomról elmondok, nem más, mint egy feszült vagy talán beteg szellem megnyilvánulása. De jobb lesz, ha magyarázat helyett példával jellemzem akkori észjárását és megjegyzéseit.

A Palais Royal szomszédságában meghúzódó egyik hosszú és piszkos utcában bandukoltunk egy éjszaka. Mindegyikünk annyira elmélyedt gondolataiba, hogy legalább tizenöt percig egy szót sem szóltunk. De egyszerre csak Dupin azt mondja:

– Az igaz, hogy nagyon kicsi a fickó, és jobban illenék a Théâtre des Variétés-be.

– Ehhez kétség sem fér! – válaszoltam rá önkéntelenül, és az első pillanatban észre sem vettem (annyira

elmerültem önmagamban), hogy Dupin megjegyzése milyen rendkívüli módon vágott egybe gondolataimmal. De észbe kaptam, és mélységesen elcsodálkoztam.

– Dupin – mondtam komoly hangon –, ez meghaladja értelmemet. Nem röstellem kijelenteni, hogy roppantul meg vagyok lepve, és alig hiszek a fülemnek. Hogy lehet, hogy úgy beeláttál a gondolataimba? Hogy tudhattad...?

Itt egy kis szünetet tartottam, mert kíváncsi voltam, hogy valóban tudja-e, mit akartam mondani.

– ... hogy Chantillyről van szó – mondta ő – de mért tartasz szünetet? Arra gondoltál, hogy kis termete alkalmatlanná teszi arra, hogy tragédiában lépjen fel.

Pontosan erre. Chantilly valaha foltozó varga volt a rue St. Denis-ben, de magával ragadta a színpad örülete, és próbaképpen fel is lépett Crébillon tragédiájának, a Xerxesnek címszerepében. Köztudomás szerint csúfosan megbukott.

– Az isten szerelmére! – kiáltottam fel. – Áru! el módszeredet, ha ugyan van valamilyen módszer erre, amellyel képes voltál lelkem mélyébe látni?!

Valójában még sokkal jobban meghökkentem, mint amennyire mutattam.

– A gyümölcsáros – felelte barátom – adta meg az utolsó lökést, hogy azt a következtetést vond le: a varga nem elég magas Xerxes az ehhez hasonló szerepekre.

– A gyümölcsáros? Hogy értsem? Semmiféle gyümölcsárust nem ismerek!

– Dehogynem! Nincs egy negyedórája sem, hogy neked szaladt, amikor az utcába befordultunk.

És most eszembe jutott, hogy csakugyan nekem jött egy gyümölcsös ember, fején nagy kosár almával, és majdnem fellökött, amikor a rue C.-ről ebbe a sikátorba

befordultunk – de mi köze ennek Chantillyhez?... Sehogy sem értettem.

Pedig Dupin szavaiban nem volt semmi szemfényvesztés.

– Megmagyarázom – szolt –, hogy világosan megértsd. Nyomon követjük visszafelé gondolataid sorát, attól a pillanattól, amelyben kiejtettem Chantilly nevét, egészen addig, amikor összeütköztél a gyümölcsös emberrel. A lánc fontosabb szemei: Chantilly, Orion, dr. Nichols, Epikurosz, a sztereotómia, utcakövek, a gyümölcsárus.

Kevés olyan ember van, aki ne kísérelte volna meg néhány napján, hogy visszafordítsa gondolatai menetét, és így vizsgálja meg, hogyan jutott bizonyos következtetésekre. Ez mulatságos és gyakran igen érdekes játék; és aki először kísérli meg, elcsodálkozik, hogy milyen határtalan a távolság és milyen laza az összefüggés a kiindulási és a megérkezési pont között. Mekkora volt hát ámulatom, midőn hallottam barátom szavait, s el kellett ismernem, hogy igazat beszél! Ő tovább folytatta:

– Ha jól emlékszem, éppen lovakról beszélgettünk, mielőtt elhagytuk a rue C.-t. Ez volt az utolsó közös témánk. Befordultunk ebbe az utcába, és egy gyümölcsárus, fején jókora kosárral, amint elstetett mellettünk, nekilökött egy kupac utcakőnek, amelyet járdajavításra készítettek oda. Az egyik kövön megbicsaklott a bokád, arcodon bosszús, kicsit fájdalmas érzés kifejezésével megfordultál, a kőre néztél, néhány szót mormogtál magadban, azután némán továbbmentél. Ne hidd, hogy különösképpen ügyeltem volna rád, de az utóbbi időben a megfigyelés életszükségletemmé vált.

Szemed a földre szegezted – haragos arccal nézted a járdán levő lyukakat és gödröket (ebből arra következ-

tettem, hogy még mindig a kövekre gondolsz), amíg el nem érkeztünk a Lamartine közhöz, amelyen most próbálják ki az újfajta, összeragasztott fakockákból álló útburkolatot. Itt földerült a tekinteted, és ajkadról, ha mindjárt mormolva is – de mégis tisztán, érthetően – ez a szó hallatszott: – Sztereotómia! – Ezt az útburkolási módszert hívják elég nagyképpően így. Ismerve téged, tudtam, hogy a sztereotómiáról az atomokra ugrik gondolatod, s így Epikurosz elméletére, amelyről nemrég annyit beszélgettünk. Beszélgetésünk kapcsán – emlékezz csak vissza – én azt mondtam, milyen furcsa dolog, ha nem is említi senki, hogy a nagy görög bizonytalan tapogatózásait mennyire igazolta napjainkban a ködfolt-kozmogónia. Ha mindez eszedbe jutott, lehetetlen volt, hogy ne jusson eszedbe az Orion csillag nagy ködfoltja, és biztosra vettem, hogy felnézel az égre. Így is történt. Ebből azt láttam, hogy minden pontban helyesen következtettem. Emlékszel még, abban az éles kirohanásban, amely a Musée tegnapi számában jelent meg Chantilly ellen, a szatíra írója néhány kellemetlen célzás után a „foltozó vargára”, aki a papucsot felcserélte a koturnussal, egy latin sort idézett, amelyet mi is sokszor citálunk. Ez a sor: *Perdidit antiquum litera prima sonum*.*

Említettem már, hogy ez a sor Orionra vonatkozik, ezt régebben Úriónnak írták, és biztosra vettem, hogy nem felejtetted el, mert néhány tréfás megjegyzést is fűztem hozzá. Most már majdnem természetes volt, hogy gondolatod Orionról Chantillyre ugrik. Hogy valóban ez történt, azt az ajkadon elsuhanó mosoly árulta el. Szegény foltozó varga csúfos bukása jutott eszedbe. Eddig görnyedten mentél, most láttam, hogy kihúzod magad, s erről arra

* Az első betű elvesztette eredeti hangzását (latin).

következtettem, hogy Chantilly apró termetére gondolsz. Ekkor zavartam meg gondolataidat, és mondtam, hogy: „Az igaz, hogy nagyon kicsi a fickó, és jobban illenék a Théâtre des Variétés-be.”

Nem sokkal ez után az eset után a *Gazette des Tribunaux* egyik esti kiadásában a következő cikk keltette fel figyelmünket:

RENDKÍVÜLI KETTŐS GYLKOSSÁGI

Ma, hajnali három órakor, a Quartier St. Roch lakóit álmukból rettenetes ordítózás zaja verte fel. A rémes hangok a Morgue utca egy négyemeletes házának legfelső emeletéről hallatszottak. A házban tudvalevően csak Madame L'Españaye és leánya, Mademoiselle Camilla L'Españaye lakik. A szomszédok közül nyolcan-tizen két zsendár kíséretében rögtön fel akartak sietni az emeletre, de a kapu el volt reteszelve, és csak miután feszítővassal kinyitották, sikerült némi késsedelemmel behatolni a házba. Időközben az ordítózás és sikoltozás megszűnt, de amikor a társaság az első emeletre ért, két vagy több nyers, veszekedő hang hallatszott újra, alighanem a ház legfelső emeletéről. A második emeletre érve ez a zaj is megszűnt, és a felsiető embereket teljes csönd fogadta. A kis csoport szétoszlott, és szobáról szobára sietve keresték, hogy mi történt. Így érkeztek a negyedik emelet egy nagy hátsó szobájához, amelynek ajtaja belülről kulccsal volt bezárva, és ezért fel kellett törni. A szemük elé táruló látvány minden jelenlevőt megdöbbenéssel és rémülettel töltött el.

A szobában borzasztó rendetlenség, a bútorok összetörve, szétdobálva. Az ágyból az ágynemű a földre szórva, a szoba közepén hevert; egy széken pedig véres borotvát

találtak. A kandallóhoz két-három, vérrel átítatott, hosszú ősz hajtincs tapadt, amelyeket nyilván gyökerestül téptek ki. A padlón szétdobálva négy Napóleon-arany, egy topáz fülbevaló, három nagy ezüstkanál, három kisebb alpakka kanál, és két zacskó, amelyben majdnem négyezer arany frank volt. A sarokban álló íróasztal fiókjai kirángatva és szemmel láthatóan kifosztva, bár még sok holmi maradt bennük. Az ágynemű (és nem az ágy) alatt egy kis vasládikára bukkantak, a kulcs a zárban, a ládika nyitva, de csak néhány régi levelet és más jelentéktelen írást találtak benne.

Madame L'Españaye-nak sehol semmi nyoma nem volt, de a kandalló tűzlapján szokatlanul sok volt a kórom. Ez gyanússá vált, és arra indította a kutatókat, hogy közelebbről megvizsgálják a kéményt. Rettenetes leltre bukkantak! A lány holttestét úgy kellett kicibálni, mert fejfelé jó magasra begyömöszölték a kandalló szűk kéményébe. A hulla még egészen meleg volt. A vizsgálat során igen sok horzsolást találtak rajta, amit nyilván az okozott, hogy erőszakkal szorították be a kéménybe, és erőszakkal húzták ki onnan. Az áldozat arcán több mélyebb karmolás volt, nyakán, a torok táján, sötét foltok és körmök bemélyedt nyoma, ami arra vallott, hogy a lányt megfojtották.

Az egész házat alaposan átkutatták, de sehol mást nem találtak semmit, csak mikor a ház mögötti szűk, kikövezett udvarra értek, bukkantak rá Madame L'Españaye holttestére. Teljesen átvágott nyakkal, vértócsában feküdt a kövezeten; mikor a testet fel akarták emelni, a fej egyszerűen levált róla. A test, akárcsak a fej, annyira össze volt zúzva és nyomorítva, hogy szinte elvesztette minden emberi formáját.